

СЛОВАКИ ЗАКАРПАТТЯ В 20-х рр. XX ст.

Територія нашого краю завжди являла собою спільну етнокультурну зону, де поряд з українцями (русинами), угорцями та румунами проживала значна кількість словаків. Спільне проживання в одній місцевості протягом багатьох років з представниками інших народів позначилося на домашньому побуті, звичаях та обрядах словаків краю. Такий взаємовплив не означав втрати національної самобутності словаків. Формуванню стійкої етнічної самосвідомості у місцевих словаків сприяло те, що їх села в часи існування Австро-Угорщини були тісно пов'язані зі Східною Словаччиною. Самосвідомість словаків, позиції словацької мови та традиційної культури ще більше укріпилися після виникнення у 1918 р. Чехословацької республіки.

Проте із вхлудженням Закарпаття під назвою Підкарпатська Русь до складу новоствореної Чехословацької держави встановити точну кількість словаків краю досить проблематично, бо тодішня офіційна статистика повинчала їх з чехами і називала чехословаками. Чеські політики виходили з відомої старої доктрини – “одна держава – один народ”. Матеріали переписів 1880, 1890, 1900 і 1910 рр. свідчать, що на Закарпатті проживала значна кількість словаків (див. табл. 1),¹ а чехи заносились у графу “та інші” і окремо в переписах не фігурували. Крім того, не слід забувати й того, що майже завжди престижніше належати до пануючого етносу, тому в часи угорських переписів частина змадяризованих словаків голосилася угорцями. Цьому сприяла також угорська політика мадяризації.

Таблиця 1

Округ, місто	Чисельність (тис. чол.)				
	Розні переписів	1880	1890	1900	1910
Берегівський		2,7	1,7	0,9	1,4
Велико-Березнявський		36,7	17,9	15,4	13,2
Хустський		4,8	0,4	0,2	0,1
Іршавський		8,6	11,0	10,5	8,8
Мукачівський		12,4	9,6	8,4	8,9
Мукачево		9,1	4,8	3,2	2,4
Перечинський		56,3	35,1	34,0	27,6
Рахівський		1,5	1,5	0,8	0,5
Свалявський		6,6	15,9	9,2	8,9
Сеплошський		1,5	0,7	0,3	0,5
Тячівський		0,4	0,3	0,3	0,1
Ужгородський		117,3	127,6	112,8	97,3
Ужгород		147,2	166,6	81,3	72,1
Воловецький		0,2	0,2	0,2	0,1
Підкарпатська Русь		21,7	20,0	15,5	13

Можна стверджувати, що основну питому вагу "чехословацьких" людності у 20-х рр. ХХ ст. на території Закарпаття склали словаки.

У 1921 р. чехословацький уряд провів свій перший перепис населення. Його результати дали таку картину розселення "чехословаків" на території Закарпаття (див. табл.2).²

Таблиця 1

Округ, місто	Чисельність (тис. чол.)	
	Рік перепису	1921
Берегівський		27,0
Велико-Березнянський		35,2
Хустський		7,8
Іршавський		17,3
Мукачівський		12,8
Мукачево		71,4
Перечинський		41,4
Рахівський		17,6
Свалявський		24,7
Севлюшський		16,0
Тячівський		7,1
Ужгородський		111,5
Ужгород		255,4
Воловецький		5,0
Підкарпатська Русь		33,1

Якщо порівняти таблиці 1 і 2, то побачимо, що на всій території Закарпаття на початок 20-х рр. ХХ ст. відбулося кількісне зростання "чехословаків", особливо у містах. Це пояснюється тим, що саме в міста краю в 1919 – поч. 1920 рр. направлялась чи переселилась значна кількість вихідців з Словаччини і Чехії, щоб працювати в органах державної влади і управління. Вони ж склали ядро інженерно-технічної і науково-педагогічної інтелігенції, ту частину висококваліфікованого робітничого класу, яка працювала з новою технікою. Крім того, значна частина чехів і словаків переселилась сюди аби зайнятись підприємництвом, банківською справою і торгівлею.³ Але ці переселенські процеси майже не зачепили села. Маємо підстави говорити, що зростання чехословацького населення в сільській місцевості відбулося переважно в результаті природного приросту словаків, бо вони були дітолюбними і в їх сім'ях завжди було багато дітей.

Матеріали перепису 1921 р. засвідчили, що найбільша кількість "чехословаків" проживала на Ужгородщині. Це підтверджують і відомі вчені. Так, український історик Д.Дорошенко у 1919 р., описуючи західний кордон Закарпаття, підзначив: "наші люди межують з оселями словаків на північному заході... На цій межі українські оселі мішаються з чужими,

особливо зі словацькими, так що важко часом розпізнати де кінчається українське населення і починається вже словацьке..."⁴ Інший український вчений, фольклорист і етнограф В.Гнатюк поблизу Ужгорода зафіксував: "Словацька жіноча одяга поширена коло Ужгорода од Доманниць аж до Кам'яниці, а мимо того села суть чисто руські... Словацька пісня має також велику силу розширитися і в руських околицях".⁵

Найбільше "чехословаків" мешкало в місті Ужгороді – 5064 чол., за ним йшли села Лекарт – 1336 чол. (у 1945 р. це село відійшло до Чехословаччини), Гута – 671, Середне – 396, Оноківці – 384, Радванка – 308, Горяни – 223, Йовря – 200, Анталовці – 180, Доманниці – 160, Глибоке – 155 осіб. Загалом на Ужгородщині, без міста Ужгорода нараховувалося 4513 "чехословаків".⁶

Друге місце, слідом за Ужгородщиною, посідала Мукачівщина. Так, лише в самому місті проживало 1439 "чехословаків", а в селах Новий Кленовець – 448, Фриденново – 158, Страбичово – 24, Росвигово – 42 чол. та ін. Загалом на Мукачівщині, не рахуючи міста Мукачево, проживало 889 осіб "чехословацької" національності.⁷

Третє місце посідав Берегівський округ, в якому проживало 1386 "чехословаків". З них: в місті Берегові – 746, Білках – 248, Мужіві – 90, Коєніні – 48, Батьові – 35.⁸ Далі йшов Свалявський округ з 1077 "чехословаками". З них 441 проживало в Сваляві, 69 у Вишній Грабовниці, 51 у Неліпно, 47 у Пасіках, 46 у Нижніх Верещках і т.д.⁹

П'яте місце посідав Севлюшський округ (сучасна Виноградівщина) з 958 "чехословаками". Найбільше їх мешкало у Севлюші – 544, Королеві над Тисою – 208, Заболотті (Фертенальмані) – 50, Вільніці (Влахові) – 19 і т.д.¹⁰

У Рахівському окрузі мешкало 886 "чехословаків". З них 172 у Великому Бичкові, 113 у Рахові, 95 у Солотвинських Копальнях, 83 у Солотвині, 80 у Кобилецькій Полоні, 60 у Діловому.¹¹ На Перечинщині проживало 869 "чехословаків". З них 389 мешкало в Тур'я Реметах, а 353 у Перечині.¹²

У Велико-Березнянському окрузі згідно перепису 1921 р. проживало 856 "чехословаків": 401 у Великому Березному, по 57 у Чернооголові, Ужку та Буковцях, 53 у Мирчі і т.д.¹³

На Іршавщині до "чехословаків" зголосилося 782 особи, з яких 54 мешкало у Лисичові, 496 у Довгому, 105 у Білках, 35 у Іршаві.¹⁴ На Тячівщині мешкало 467 "чехословаків". З них 141 у Новому Барові, 88 у Тячеві та 68 у Буштині.¹⁵

У Хустському окрузі проживало 438 "чехословаків": 305 у Хусті, 41 у Вишківі над Тисою, 18 у Драгові.¹⁶ Найменше "чехословаків", згідно перепису 1921 р. мешкало на Міжгірщині – 151 чол. З них 49 у Міжгір'ї (Воловому), 16 у Майдані, 15 у Торуні, 13 у Синевирі і т.д.¹⁷

Місце проживання впливало і на вибір роду занять. Так, серед словацького населення міст у 20-х рр. ХХ ст. переважала частка людей з вищою і середньою освітою. Вони, як правило, працювали

держслужбовцями різних рівнів, інженерами, педагогами. Значна частина була зайнята в сфері торгівлі та банківській справі.

Сільське словацьке поселення, що проживало в низовині, як правило займалося ремеслом. Словаки-ремісники спеціалізувалися перш за все на виготовленні дерев'яного посуду, діжок, мисок і т.д., тобто усього того, що використовувалося у побуті тогочасного селянства. Робили вручну, з якісного дерева. Деревину брали з навколишніх лісів, а якістю виготовлена річ сприяла тому, що на виробі словацьких ремісників завжди був великий попит. Замовлення поступали навіть з навколишніх сіл.

Серед місцевих словаків було поширено і так зване дрітарство, ремонт металевих посуду. Ними займалися особи, які вміли швидко і без особливих технічних інструментів працювати з металом. Вони ходили по селах і пропонували свої послуги. Господарки дуже раділи їх приходу, бо вони швидко і якісно латали металевий посуд. Свідченням того, що серед словаків краю було поширене дрітарство є той факт, що за ними впродовж багатьох років збереглась назва "друтарі". Саме так словаків називало місцеве українське і угорське населення.

Значна частина словаків займалася виноградарством. Центром виноградарства було Середнє. Вже в письмовій згадці про Середнє 1417 р. говориться, що воно славилося своїми виноградниками. А в XVII–XVIII ст. середнянські вина вивозились у різні країни Європи і навіть до царського двору Петра I.¹⁸

Середнянські словаки вирощували виноград сортів трамінер, фурмінг, леанка, різлінг, ізабелла, мушкотав, шашла, білий і рожевий делевар та ін. Як правило, до праці з виноградною лозою готувалися вже наприкінці зими, а з приходом весни, на виноградних ділянках зранку до вечора працювали чоловіки і молоді жінки. Традиційно, у неділю, після косячолу, чоловіки йшли на виноградні ділянки, щоб порадити з результатів своєї праці.

Збір винограду, як правило, починався у вересні. Здійснювався він колективно. Якщо сім'я збирала виноград у вівторок, то їй допомагали сусіди, що жили поряд. У наступні дні вони допомагали сусідам. Розпочинався збір скоро вранці. Дорослі жінки зрізали виноград і складали у дерев'яний посуд "пугтон", який чоловіки носили на плечах. З нього виноград висипали у більш об'ємні дерев'яні кади. Робота тривала цілий день і завершувалася традиційним баранячим гуляшом, яким господарка пригощала усіх, хто допомагав збирати виноград.¹⁹

Зібравши виноград бралися за приготування вина. Виноград мололи на дерев'яному млинкові, далі вичавлювали на спеціальному дерев'яному пристрої "шахтув". Вичавлений виноградний сік зливали в дерев'яні бочки, які перед тим сумлінно вимивалися і сіркувалися. Діжку накривали ситечком, щоб воно кисло. Коли ж воно вкисало, його зливали з дріжджів і заливали в чисту бочку. У отвір бочки забивали шпунт і заливали розтопленим воском. На бочці писали сорт винограду, з якого виготовлено

вино і дату виготовлення. Бочки з вином зберігалися у спеціальних винних погребках, які були майже біля кожного будинку.

Сільське словацьке населення краю, яке проживало в передгір'ї, переважно було зайняте на роботах, пов'язаних з лісом. Одні займалися заготівлею лісоматеріалів і дров, інші – спеціалізувалися на спусканні деревини з важко доступних місцевостей. Цей процес називався "різьовачка", а самі робітники були відомі як "різьовачі". "Різи" часто проходили через гірські ущелини та потоки, тому для їх побудови були необхідні кваліфіковані майстри. До місць великого нагромадження дров, що називалися "горбами", будували вузькоколіїну залізну дорогу, по якій вагонами вивозили лісоматеріали і колоті дрова.

Лісові робітники займалися також випалюванням дерев'яного вугілля. Дрова складали у великі копи, що називалися "мілями", закривали їх листям і глиною, після чого підпалювали з середини. Щоб "мілі" не горіла, а лише тліла, всередині цієї копи робили спеціальні проходи. Процес випалювання вугілля тривав від трьох до чотирьох місяців.²⁰ Крім лісових робіт, частина словацького населення працювала на лісопашнях.²¹

Стосовно жінок, то місце проживання майже не впливало на рід їх занять, бо вже традиційно на них трималася уся хатня робота та виховання дітей. Крім того, в обов'язки жінки входило виготовлення тканини для пошиття одягу усім членам родини. Процес виготовлення полотна починався з обробітку конопель. Рослини виривали з корінням, просувували на полі, в'язали, везли на господарській двір, де вимолочували зерно, вимочували, висувували. Восени після закінчення господарських робіт стебла конопель м'яли та тіпали, тобто відділяли волокно від костриці.

Витріпане, витерте і вичесане прядиво поділяли на кілька сортів. З найтонших ниток ткали полотно для святкового одягу, а з найгіршого – прали грудні нитки, з яких виробляли міхи, плахти. Ткали на горизонтальному верстаті. Одержане полотно парили, золили, прали, білили на сонці чи морозі, при потребі фарбували. Для фарбування полотна використовували найрізноманітніші рослини – цибулю, ягоди, березову чи дубову кору і т.ін.

Окрім сукна словацькі жінки ткали і доріжки. Поношений одяг членів родини рвали на рівномірні смуги і звивали у клубки. Наснувавши кросна нитками основи, жінки сідали за кросна і починали ткати. Візерунок доріжок – це чергування смуг різного кольору. Така доріжка вразала легкістю різнокольорових смуг, їх інтенсивністю.

Займалися жінки і вишиванням. У вишивці переважали червоні, чорні, жовті, вишневі кольори. Вишивали як хрестиком, так і гладдю. Вишивкою прикрашали одяг, рушники, скатертини.

Проживаючи загалом в сприятливих природнокліматичних умовах, словаки краю завдяки притаманній їм працьовитості досягли досить

високого матеріального рівня життя. Їхні садиби у селах, де вони мешкали компактно чи поміж українцями і угорцями, завжди виділялися своєю впорядкованістю і добротностю.

Своєрідний вигляд мали житла словаків, збудовані в 20-х рр. XX ст. Це були будинки витягнутого плану, характерні, власне, і для Східної Словаччини. Вони об'єднували під один дах передню хижку, кухню, задню хижку і одно чи кілька господарських приміщень – хлів, пилівню. Кількість господарських будов залежала від того чи багатий господар, чи ні. Будинки стояли фронтом до вулиць. Дахи у будинках були двохілі і покриті гонтом. Дах від двору опирався на стовпи, утворюючи таким чином ганок. Стіни будинку виводились із вальок, обмазувались глиною, змішаною з солом'яно і білились. Будинки, як правило, стояли один біля одного так, що глуха стіна будинку була огорожею для двору сусіда.²²

Всередині будинок складався з трьох частин. Найбільшою із них була передня хижка, яка мала два вікна: одне на снін, інше на двір. Посередині будинку розміщувалася кухня, в якій знаходилася піч. З кухні йшла труба, яка виводила дим у димохід. За кухнею йшла житлова хижка з вікнами на двір. Тут родина спала, а взимку і варила їсти.²³

Бідняцькі сім'ї проживали в старих будинках, збудованих ще в II половині XIX ст. Це були зрубні будови, обмазані з зовнішнього та внутрішнього боків глиною і побілені. Фундаментом для цих будинків були чотири великих плоских камені, що підкладались під вугли будинку. Такий будинок був трьохроздільний. Жила кімната, снін та холодна комора, що використовувалася як господарське приміщення. Снін були вже теплим, завдяки великій глинобитній печі з великим димовідвідним кошем. Раніше були будинки з холодними сніями. Інколи піч замінювала плита “шпаргейт”. Долівка будинку була глинобитною. На стелі в кімнаті чітко виступала довгаста балка, яка тримала стелю. Вона називалася “грета”. Під одним дахом з будинком в глибині двору, були господарські приміщення: стайня для коней, хлів та стодоля.²⁴ За цими господарськими приміщеннями знаходився сад. Перед будинком, як правило, знаходився невеликий городець.

Цікавим був інтер'єр словацьких будинків, який був сталим і не зазнавав значних змін з плином часу. Так, в середній хижі, в кутку між вікнами стояв великий стіл. За ним, біля стіни, знаходилася різана дерев'яна лава-скриня “шафарня”, яку газдиня одержувала в придане, і в якій зберігала святковий одяг, тканини і т.ін. Навпроти столу стояла широка і висока постіль, застлана перинами. Покривала на ліжках були кольоровими, з витканими дрібними квіточками.

Стіл був покритий полотняною скатертю, яка на обох кінцях була прикрашена витканими смугами. На столі стояла хлібниця, на яку в неділю та на свята клали хліб та сіль. Інтер'єр кімнати доповнювали дві скрині.

Стіни кімнати завжди були чисто побілені. На них, під стелею, темнішою

фарбою було намальовано змієвидні шнури, на яких жінки малювали різні квіти – тюльпани та троянди. Невід'ємним атрибутом інтер'єру словацького будинку були ікони, які вішалися на передню стіну, над шафарнею. Стосовно кераміки або розписаних тарілок, то словаки, на відміну від місцевого українського населення, їх не розвішували.²⁵

Стосовно словацького народного одягу, то він був дещо відмінним від одягу місцевих українців. На тіло словачки одягали звичайну сорочку “сноднік”. На неї одягали “опличе” з рукавами до ліктя. На лікті рукав був густо зібраний в широку манжету, яку називали “галерка”. “Галерку” вишивали хрестиком чи гладдю. На “галерку” пришивали чілку чи стрічку. Біля шиї “опличе” також мало “галерку” з чіпкою. На шиї жінки носили блискуче намисто з дутого скла.

Одним із елементів жіночого словацького костюма був лайбик без рукавів. Як правило його шили з атласу. Замість гудзиків на ньому були нашиті гачки. Передні поли мали накладні кишені, обшиті шовком. Крім лайбика жінки і дівчата одягали короткі “казайки”, що сягали лише до пояса. Їх називали “візитками”. Суконь словачки одягали багато, як правило, більше семи.²⁷ Верхні були плісированими і шилися з матері різних кольорів. Взуттям для жінок, як і для чоловіків, були високі шкіряні чоботи.

Невід'ємним доповненням до жіночого традиційного костюма була зачіска. По зачісці можна було відрізнити дівчат від заміжних жінок. Так, дівчата ділили волосся на дві половини, пригладжували його і заплітали у дві коси, які називалися “чолки”. У коси вшпилювали прикраси з бісеру або різнокольорові стрічки. Заміжні жінки укладали волосся в тугий вузол і покривали голову хусткою (“деленкою”) чорного, білого, кремового кольорів.²⁸

Чоловіки одягали плетені гаті та вишивані сорочки “кошелі”, що шились з домотканого полотна. Сорочки вишивали хрестиком чи гладдю. Гаті були білими і на швах мали лямки. Взимку чоловіки одягали гуні. Гуні виготовляли з ворсистого сукна, в яке вшпилювали довгі пасма вовни з кінцями, випущеними на лицевий бік. Рукави гуні були суцільнокросними. Заможні словаки одягали овечі кожухи. Взимку чоловіки одягали ще й баранячі шапки. Поширеними були і міські капелюхи, що оздоблювались пір'ям.²⁹

Чимало давніх традицій зберегли закарпатські словаки у народній кухні. У зв'язку з тим, що їжу необхідно готувати систематично і цей процес нерозривно пов'язаний із сімейним побутом, народне харчування є одним із найстійкіших компонентів матеріальної культури. Страви та способи їх приготування виступають ознаками етнічних традицій. Однак, якщо порівняти страви, що готувалися в словацьких родинах і страви місцевих українців, то істотних відмінностей між ними не побачимо. Це, зокрема, пояснюється тим, що обидва народи проживали в однакових географічних і соціально-економічних умовах і тим, що між ними йшов активний обмін культурними традиціями.

Основу харчування словаків складали різні страви з борошна і круп. Зокрема, з борошна готували: стіранку (scíranka), різанки (rezanki), пироги (pirohi), лички (lecki), гомбовці (gombovse), метані (metani) і картопляні (krompleve) галушки (halusky). З різноманітних круп готували: замішку (zameska), гершлі (gersle) з ячменевої і т.ін.³⁰ Широко вживалася в їжу картопля, капуста, фасоль.

Розглянувши основні риси матеріальної культури словаків Закарпаття в 20-х рр. XX ст. доходимо висновку, що вона близька з матеріальною культурою місцевого українського населення. До того ж між традиційною культурою українців і словаків спостерігалися певні запозичення, чому сприяла етнічна близькість словацького і українського населення краю. Проте це не привело до втрати етнічної самобутності словаків. Висловлюються думки, що самобутність словаків зберігалася завдяки їх високій релігійності.³¹ І справді, релігія відіграла значну роль у збереженні етнічної самосвідомості закарпатських словаків, які переважно належали до римо-католицької церкви. Винятком були мешканці села Новий Кленовець, які належали до євангельського віросповідання. Ця ж євангельська церква мала дві філії: у Сваляві та Мукачеві. Словаки ж Сторожниці були греко-католиками.

Для церковного життя словаків римо-католиків велике значення мав той факт, що спішське єпископство володіло в селі Нижнє Солотвино виноградною ділянкою, що полегшувало численні офіційні і приватні контакти прихожан з єпископом.³²

Крім релігійних відмінностей додавалися ще й ті, що словаки, як правило, займалися ремеслом, а українці – землеробством. Традиційні господарські заняття відігравали важливу роль і при укладанні шлюбів: ремісник намагався брати собі в дружини дочку ремісника.³³ Проте справедливо буде зазначити, що вже і в 20–30-х рр. XX ст. зустрічалася чимало етнічно змішаних сімей, хоча їх було значно менше, як у наступні десятиріччя радянської доби. Домінували чисто словацькі і близькістю мови, і схожістю матеріальної і духовної культур, і тим, що між словаками і українцями Закарпаття упродовж багатьох років ніколи не виникло непорозумінь на етнічному чи релігійному ґрунті. Цю рису обох народів вдало підмітив В.Гнатюк, який писав: "Про обопільну прихильність свідчать ті кумівства, шуринства і інші родинні зв'язки, які існують всюди між Руснаками і Словаками, а в які Руснак або Словак вдається рідко з Поляками, Німцями або Мадярами. Руснаки і Словаки входять у родинні зв'язки навіть тоді, коли відрізняються від себе релігією, але одні і другі сторояться в подібному випадку від інших народів".³⁴ Але змішані шлюби не спричиняли втрати етнічності словацькими дітьми. Як правило, в таких сім'ях діти вільно володіли словацькою і українською мовами.

Значну роботу серед словаків краю у 20-х рр. XX ст. проводив місцевий

відділ організації Матіца Словенска, що знаходився в Ужгороді. Матіца Словенска своєю діяльністю прагнула підняти етнічну свідомість місцевих словаків та підвищити їх культурний рівень. Відомо, що вона організовувала курси для неписьменних, освітньо-виховні лекції з питань, що найбільше цікавили місцевих словаків, організовувала аматорські театральні групи, а також поширювала словацьку періодику та літературу.³⁵

Водночас слід зазначити, що словаки краю в 20-х рр. XX ст. не брали активної участі у політичному житті Закарпаття. Вони навіть не мали власної політичної партії чи якогось іншого представництва, яке б лобіювало їхні інтереси. Правда, за часів угорського панування зробити це було неможливо. Але як пояснити той факт, що словаки краю не створили його і в 20–30-ті рр. XX ст., коли зробити це було цілком реально? Пояснювати це тим, що в цьому не було потреби, означає перекрутити правду, бо ж чехи, прийшовши на Закарпаття після першої світової війни, почали створювати філіали чеських політичних партій, спортивні та інші організації, що діяли до 1938 р. Словаки ж в цьому плані відставали не лише від чехів, українців, але і від угорців, які відразу після приєднання Закарпаття до Чехословаччини почали створювати партії та організації, за допомогою яких прагнули зберегти бодай децю від тієї гегемонії, яку мали тут до 1918 р. Життя ж словаків й надалі проходило лише біля власних будинків. А на парламентських і місцевих виборах вони віддавали свої голоси загальнодержавним партіям – республіканській та соціал-демократичній.³⁶

Слід відзначити, що в 20-х рр. XX ст. починається бурхливий розвиток словацької освіти. Вже в 1921 р. на території нашого краю було 17 чехословацьких шкіл з 28 класами. В 1923 р. існувало 14 шкільних окружних інспекторатів. До компетенції словацького інспекторату в Ужгороді належало 27 словацьких шкіл, у Великому Березному – 1, у Перечині – 1.³⁷ В тому ж році було дві початкові школи і одна громадянська школа в Ужгороді, яка мала 6 вчителів і 92 учнів.³⁸ Тенденція до зростання словацького шкільництва зберігалася і в наступні роки і, з часом, майже в кожному селі, де проживало словацьке населення, були відкриті національні школи.

Підсумовуючи зауважимо, що з входженням Закарпаття до складу Чехословацької держави, самосвідомість місцевих словаків і позиції словацької мови в краї укріпилися. Однак, навіть за умов збереження національної самосвідомості, в 20-х рр. XX ст. етнокультурний розвиток місцевих словаків йшов по лінії всебічного зближення з українською більшістю населення, що, зокрема, проявилася у різноманітних взаємозапозиченнях в матеріальній культурі і побуті обох народів. У суспільному житті словаки краю зайняли вкрай апатичну позицію, а тому вони так і не створили жодної національної політичної організації.

1. Statistický lexikon obcí Podkarpatske Rusi. – Praha, 1928. – S.XV.
2. Там же.
3. Історія Ужгорода. – Ужгород, 1993. – С.125.
4. Дорошенко Д. Угорська Україна. – Ужгород, 1992. – С.8.
5. Макара М., Мигович І. Карпатами породжені. – Ужгород, 1997. – С.50.
6. Statistický lexikon obcí Podkarpatske Rusi. – Praha, 1928. – S.25–28.
7. Там же. – С.10–14.
8. Там же. – С.3–5.
9. Там же. – С.20–23.
10. Там же. – С.17–20.
11. Там же. – С.15–17.
12. Там же. – С.14–15.
13. Там же. – С.5–7.
14. Там же. – С.9–10.
15. Там же. – С.23–25.
16. Там же. – С.7–8.
17. Там же. – С.28–29.
18. Історія міст і сіл УРСР. Закарпатська область. – К., 1969. – С.673.
19. Katko I., Bordašova R. *Srednianske tradície Slovakov* // *Extra Zemplan*, 1996. – 7 september.
20. Фекега І., Гопак-Буковинська М. Словаки в Тур'я Реметах // *Карпатський край*. – 1996. – №5–7. – С.85.
21. Там же. – С.86.
22. Грацианская Н.Н. Современные культурно-бытовые процессы у словаков Закарпатья // *Карпатский сборник*. – М., 1972. – С.110.
23. Там же.
24. Там же.
25. Там же. – С.111.
26. Kosminova A. *Podkarpatska Rus, Prace a život lidu*. – Praha, 1922. – S.33.
27. Полянская Е.В. О сходстве и взаимовлиянии в одежде различных этнических групп Закарпатья // *Карпатский сборник*. – М., 1976. – С.67.
28. Kosminova A. Назв. праця. – С.33.
29. Там же. – С.34.
30. Benza M. *Prispevok k studiu tradicnej kulturi ukrajinskych Slovakov // Slovaci na Zakarpatskej Ukrajinie. Zbornik materialov z odborného seminara konaneho v Bratislave 19.12.1997*. – Bratislava, 1998. – S.62.
31. Бедзір В. Словаки // *Етнічний довідник. Етно мешкини в Україні*. – К., 1996. – С.119.
32. Babiak M., Čani h. *Slovaci na Zakarpatskej Ukrajinie // Slovaci na Zakarpatskej Ukrajinie. Zbornik materialov z odborného seminara konaneho v Bratislave 19.12.1997*. – Bratislava, 1998. – S.111.
33. Грацианская Н.Н. Назв. праця. – С.109.
34. Цит. за *Карпатський край*. – 1996. – №5–7. – С.87.
35. Haraksim L. *O minulosti Slovakov na Zakarpatsku // Slovaci na Zakarpatskej Ukrajinie. Zbornik materialov z odborného seminara konaneho v Bratislave 19.12.1997*. – Bratislava, 1998. – S.10.
36. Babiak M., Čani h. Назв. праця. – С.110.
37. Там же.
38. Kozminova A. Назв. праця. – С.22.